

İSNAT GRUBUNUN YAPISI VE GÖREVLERİ

Abdurrahman ÖZKAN*

Abstract: In this article, the structure and functions of attributing group in Turkish have been examined. This word group has been considered under different titles with various forms in written sources. Attributing group is a group of abbreviation. The word group, the one of which attributed to the other and be composed of two noun elements, is called attributing group. It functions like adjective, adverb and noun, mostly adjective.

Key words: word group, attributing group, adjectival construction.

İsnat grubu, iyelikli veya iyeliksiz bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.

Türk dil bilgisinde bazı konuların isimlendirilmesi ve yapısı konusunda bir birlik yoktur. Bu konulardan biri de “baş açık, başı açık, ayak yalın, çenesi düşük” gibi kelime gruplarının yapısı ve isimlendirilişidir.

Bazı dil bilgisi kitaplarında isnat grubu değişik isimlerle ve değişik başlıklar altında ele alınmış, bazı kaynaklarda ise hiçbir şekilde söz konusu edilmemiştir. Öncelikle kaynaklarda isnat grubu veya bu gruba dahil örneklerin değerlendirilişi üzerinde durmak gerekir.

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*'nde “baş açık, ayak yalın, göz kapalı, gözü açık, karnı tok, karnıyarık...” gibi yapıları “isnat grubu” olarak isimlendirmiş ve bu grubu şöyle tanımlamıştır: “İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur.”¹ Ergin,

* Yard. Doç. Dr., SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985, s. 392.

“kelime grupları” içinde ayrı bir başlık altında ele aldığı isnat grubunun bir kısaltma grubu sayılabileceğini belirtmiştir: “İsnat grubu umumiyetle bir partisip grubunun kısaltması gibidir. Onun için bunları kısaltma grupları saymak da mümkündür. Gerçekten bütün isnat gruplarının arkasında, zikredilmemiş, düşmüş bir olan veya olarak (zarf olanlarda) kelimesi var gibidir. Onun içindir ki isnat unsuru hâl ekleri de taşıyabilir, çekimli de olabilir: gözü yukarıda, ucu demirden, geçimi yolunda misallerinde olduğu gibi.”²

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* isimli eserinde “Sıfattakımı kalıbında birleşik isim tabanları sıfat olarak da kullanılırlar. Ancak bu takdirde bu birleşik sıfatlar anlam, vurgu ve şekilce değişmiş ve çeşitlenmiş olarak görülürler. Birleşik sıfatlar 1. açık göz, 2. açık gözlü, 3. gözüaçık örneklerine göre üç türdür.”³ diyerek isnat gurubu kalıbıyla oluşturulan gözü açık kelime grubunu birleşik bir sıfat olarak vermiştir. “Gözüaçık kalıbına gelince burada birleşenler ileri geri alınmış ve bir vasıflanana belirti olmak üzere adın sonuna bir iyelik zamiri getirilmiştir. Bu ek anlam kaynaşmasını berkitir.” açıklamasıyla sıfat tamlamasındaki birleşenlerin ileri geri alındığını ileri sürmüştür. Bu tür yapıların sıfat tamlaması kalıbıyla yapılan birleşik isimler olduğunu ve bunların sıfat, zarf veya isim olarak kullanıldığını söylemiştir.⁴

Banguoğlu, “çekim öbekleri” üst başlığıyla ele aldığı “isim öbekleri”ni kısaltma grupları karşılığında kullanmıştır. İsim öbekleri için özel adlar kullanmamıştır.⁵ İsimlendirme yapmadan iyeliksiz isnat grubu örneklerinin de bulunduğu bazı isim öbekleri için şu açıklamaları yapmıştır: “Bir de bu kelime sırasının tersi görünüşünde belirtme öbekleri vardır ki bunları da çekim öbekleri saymak gerektir: baş açık, gözler yaşlı, yürek taş... Belirten bir sıfat veya kim hâlinde bir ad olabilir: Baş açık yağmurda dolaşma.”⁶ Çekim öbekleri kısmında “bir türlü sıfat takımı saydığımız birleşikler” ifadesini kullandığı “gözü açık, ayağı oğurlu, canı tez” gibi birinci ögesi iyelik eki alan kelime grupları için şu açıklamalara yer vermiştir: “Bu iyelik eki almış adlara gelen sıfatlar yerine çekim hâllerinde adlar getirerek de isim öbekleri kurarız: “Eli işte, akli oynaşta”. Cephesi caddeye bir evdir. Malzemesi ustadan olmak şartıyla. “Derisi senin kemiği benim”. Parası karısından bir apartman yaptı. “Günahı boynuna” o söylemiş.”⁷

² Muharrem Ergin, *age.*, s. 393.

³ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 1990, s. 303.

⁴ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 304-305.

⁵ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 506-508.

⁶ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 507.

⁷ Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 508.

arayışlar

Vecihe Hatiboğlu, “Kelime Grupları ve Kuralları” isimli makalesinde “*deyimler*” bahsinde deyimlerin çeşitli şekillerde oluştuğunu belirterek birinci unsuru iyelik eki alan deyimleri, “*Cümle hükmünde olmayan deyimlerin bir kısmı da sıfat olarak kullanılan ve iyelik eki almış olan şekillerdir.*”⁸ şeklinde açıklamış ve “*eli açık, eli sıkı, başı bağlı, gözü bağlı, boynu bükük, baldırı çıplak, cebi delik*” gibi kelime gruplarının deyim olarak kullanıldığına işaret etmiştir. Aynı kuruluştaki olan “*başıbozuk, gelişigüzel*” gibi anlam kaymasına uğramış kelimeleri birleşik kelimeler olarak vermiştir.

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi* isimli eserinde “*tamlamalar*” bölümünde isnat grubu için “*iyelik ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlaması*” tabirini kullanmıştır. “*-li ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlamalarındaki tamlayanlar yer değiştirerek ve iyelik eki alarak bir tür zincirleme sıfat tamlaması kurarlar.*” şeklinde açıkladığı tamlamaya karşılaştırmalı bir şekilde şu örnekleri vermiştir: “*açık elli adam*” yerine “*eli açık adam*” (*el-i açık adam*), “*keskin gözlü avcı*” yerine “*gözü keskin avcı*” (*göz-ü keskin avcı*), “*uzun saçlı kadın*” yerine “*saçı uzun kadın*” (*saç-ı uzun kadın*) vb. Ayrıca Türkçede bu tür zincirleme sıfat tamlamalarının çok kullanıldığını söyleyerek şu örnekleri sıralamıştır: “*niyeti bozuk işçi, içi dar insan, gözü sulu çocuk, ayağı uğurlu kız, söylemesi kolay iş, yüzü yumuşak anne, dini bütün damat, gözü dışarıda erkek, eli darda baba, başı dertte aile, burnu havada öğrenci, akli başında çocuk, eteği belinde hanım, eli ayağı düzgün gelin, saç başı dağınık işçi, beti benzi uçuk çocuk, soyu soppu belli adam, yeri yurdu belirsiz turist, yüzü gözü nurlu büyükanne, sözü sohbeti çekilir ahbap, kaş gözü kara kız, eli kolu bağlı adam, hâli vakti yerinde aile, ağzı burnu yerinde kız, havası suyu güzel kent örneklerinde olduğu gibi.*”⁹

Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde “*bir sıfat tamlamasına çok defa -li, bazen de -siz ya da 3. kişi iyelik eki getirilerek, kurulan ikinci bir sıfat tamlaması*” olarak açıkladığı “*zincirleme sıfat tamlaması*”yla ilgili örnekler arasında sıfat unsuru isnat grubundan oluşan şu kelime gruplarına yer vermiştir: *eli açık adam* (*el-i açık adam*), *iči dar insan* (*ič-i dar insan*), *göz-ü sulu çocuk* (*göz-ü su-lu çocuk*).¹⁰ İsnat grubunu zincirleme sıfat tamlaması oluşturan yapılar olarak kabul etmektedir. “*Birleşik sıfat*”¹¹ maddesinde, isnat grubu kalıbıyla oluşturulan “*gelişigüzel*” kelime grubunu da zikretmiştir.

⁸ Vecihe Hatiboğlu, “Kelime Grupları ve Kuralları”, *TDAY-Belleten* 1963, Ankara 1964, s. 226. [KGK]

⁹ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Yay., Ankara 1982, s. 28-29. [TSD]

¹⁰ Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, DTCF Yay., Ankara 1982, s. 141. [DTS]

¹¹ Vecihe Hatiboğlu, *age.*, s. 28.

Mazhar Kükey, *Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi* isimli eserinde “*sözcük öbekleri*” başlığı altında isnat grubunu “*yükleme öbeği*”¹² olarak isimlendirmiştir. “*Yalın durumda bulunan bir ad ögesiyle, bir sıfat ögesinin oluşturduğu sözcük öbeği*” şeklinde tanımladığı “*yükleme öbeği*”yle ilgili şu açıklamalara yer vermiştir: “*Yükleme öbeklerinde ögelerin yeri, sıfat tamlamasındaki dizinin tersidir. Sıfat tamlamalarında sıfat önce, ad sonra yer alıyordu. Yükleme öbeklerinde ise yüklenen öge; yani, ad ögesi önce, yüklenen öge; yani, sıfat ögesi sonra gelir: Örneğin: Baş açık, ayak yalın çağırayım Mevlâm seni... Yaka paça yırtık, üst baş perişan sürünüp gidiyor... Yükleme öbekleri, belirteç görevinde geçen, belirteç olarak kullanılan sözcük öbekleridir.*”¹³ İyelik eki alan gruplara yer vermemiştir.

Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi* isimli eserinde kelime grupları karşılığında kullandığı “*belirtme grupları*” bölümünde, “*yalın veya çekim eki almış isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği gruplar*” olarak tarif ettiği belirtme gruplarına “*isim grupları*” ismini vermiştir. İsim grupları içinde herhangi bir isimlendirme yapmadan “*yalın hâldeki isimlerle*” ve “*-i hâlindeki isimlerle*” oluşan isim grupları olarak nitelendirdiği “*el açık, cep dolu, ağız kapalı, çenesi düşük, gözü kapalı, dört yanı açık, manendi yok, kahvesi çok, havası soğuk, hâtrası acı*” gibi örnekler isnat grubu örnekleridir.¹⁴

Kemal Demiray, *Türkçe Dilbilgisi* isimli eserinde “*Sıfat olarak kullanılabilen gruplara sıfat grubu denir.*” diyerek sıfat gruplarının çeşitli yollardan oluştuğunu belirtmiş ve kısaltma gruplarına da “*sıfat grupları*” içinde yer vermiştir. İsnat grubu yapısındaki “*bacağı kırık, sütü bozuk, canı tez, başı dinç, eli açık, bağı yanık, kulağı delik, kanı sıcak*” örnekleri “*üçüncü şahıs iyelik eki almış bir isimle bir sıfatın gruplaşması*”yla oluşan sıfat grupları olarak kabul etmiştir.¹⁵

T. Nejat Gencan, *Dilbilgisi* isimli eserinde birleşik sıfatların yapılaşlarını değerlendirirken, “*Sıfat takımlarındaki adla sıfatın yeri değişmiş, ada bir iyelik eki -i, -si eklenmiştir.*” sözleriyle açıkladığı “*kurallı bileşik sıfatlar*” isnat grubu kalıbıyla oluşmuş kelime gruplarıdır: “*Bahçesi geniş okul, boyu uzun adam,*

¹² Bazı kaynaklarda *yükleme grubu* terimi *akuzatif grubu* için kullanılmaktadır. (L. Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara 1991, s. 36-37.)

¹³ Mazhar Kükey, *Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi*, Ankara 1975, s. 34-35.

¹⁴ Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 1984, s. 162. Bilgegil, bu yapılar içinde “*göz görmez, kuş uçmaz, kervan geçmez, yakası yırtılmadık, benzeri görülmedik*” (s. 162) gibi sıfat-fiil örneklerine de yer vermiştir. “*-i hâlindeki isimlerle*” oluşan isim grupları şeklinde nitelendirdiği kelime gruplarındaki -i eki, hâl eki değil, iyelik ekidir. İsim grupları tabiri, hem kısaltma grubu hem de fiilimsi grubundan oluşan kelime grupları için kullanılmıştır.

¹⁵ Kemal Demiray, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 1980, s. 181.

arayışlar

*penceresi açık ev, duvarı yıkık bahçe, gövdesi iri çınar, uykusu ağır, bakışı sert, yazısı okunaklı, okuyuşu tatlı, gözü pek...*¹⁶ Sıfat olarak kullanılan ve birinci unsuru iyelik eki alan gruplar için, “*Sıfatları tamlayan adlar, iyelik eki almışsa bileşik sıfat sayılır.*”¹⁷ açıklamasını yapmıştır.

Gencan, sıfat tamlamasının sonuna –li getirilerek yapılan birleşik sıfatla isnat grubu kalıbıyla oluşturulan birleşik sıfat arasında kullanım ayrımı olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: “*Bu iki çeşit bileşik sıfatların anlamları arasında ayırtı yoktur. Yalnız kullanım ayrımı vardır: Yüz sayfalı kitap, denir de sayfası yüz kitap denmez. Buna karşılık, başı boş kimseler denir de boş başlı kimseler denmez; dense de o anlama gelmez.*”¹⁸

Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi* isimli eserinde “*belirtme öbekleri*” üst başlığıyla “*çekim öbekleri*” içinde “*ad öbekleri*”ne yer vermiştir. “*Durum ya da iyelik eki almış bir adla önad göreviyle kullanılmaya elverişli yalın bir adın oluşturduğu çekim öbeğine ad öbeği denir.*”¹⁹ diyerek kısaltma grubunu “*ad öbeği*” şeklinde isimlendirerek ad öbeklerini altı gruba ayırmıştır. Isnat grubu yerine “*iyelikli ad öbeği*” terimini kullanmıştır. “*İyelikli ad öbeği*”ni “*İyelik eki almış bir adla önad niteliğinde yalın bir addan oluşur.*” ve “*önadtakımının ters çevrilmişine benzer*”²⁰ şeklinde açıklamıştır. “*İyelikli ad öbeği, anlatım değeri bakımından, -li eki almış önadtakımlarına denk düşer: boyu uzun / uzun boylu, şekerli az / az şekerli, ayağı kırık / kırık ayaklı vb. Her iki öbek de zincirleme önadtakımı oluşturur.*”²¹ diyerek iyelikli ad öbeği adını verdiği isnat grubunun da zincirleme sıfat tamlaması oluşturduğu yargısında bulunmuştur.

Şimşek, isnat grubu örneklerinin bir kısmını, özellikle iyeliksiz örnekleri, “*başka ad öbekleri*” içinde karışık olarak vermiştir: “*Yalın bir adla önad niteliğinde bir sözcükten oluşan ad öbekleri: baş açık, ayak yalın, para peşin, baba bir vb.*” “*Yalın ya da iyelik eki almış bir adla durum eki almış bir addan oluşan ad öbekleri: geçimi yolunda, sağlığı yerinde vb.*”²²

Şimşek, iyelikli ad öbeğine ayrıca “*isnat grubu*” da denildiğini şu sözlerle açıklamaktadır: “*Kimi ad öbeklerinde birinci öge, bir nesneyi; ikinci öge, bu nesne ile ilgili bir niteliği gösterir. Bu anlam özelliği, iyelikli ad öbeğinde çok belirgin biçimde görülür. Örneğin, “yakası kolalı” (gömlek)*

¹⁶ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Kanaat Yay., İstanbul 1981, s. 125.

¹⁷ Tahir Nejat Gencan, *age.*, s. 127.

¹⁸ Tahir Nejat Gencan, *age.*, s. 126.

¹⁹ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987, s. 370.

²⁰ Rasim Şimşek, *age.*, s. 372.

²¹ Rasim Şimşek, *age.*, s. 372-373.

²² Rasim Şimşek, *age.*, s. 373.

öbeğinde “yaka”, bir nesne; “kolalı” oluş da “yaka” ile ilgili bir niteliktir. Nitelik, nesneye yüklendiği ya da dayandırıldığı için, bu tür çekim öbeğine “isnat grubu” da denilmektedir.”²³

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* isimli eserinde “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsuru “isnat grubunu”nu meydana getirir.”²⁴ şeklinde tanımladığı “isnat grubu”nu “yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu”yla birlikte “kısaltma grupları” içinde değerlendirmiştir. “İsnat olunan isim unsuru + isnat edilen isim unsuru”²⁵ yapısındaki isnat grubunun “sıfat-fiil veya zarf-fiil grubundan kısaltmış”²⁶ olduğunu söylemiştir.

Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı* isimli eserinde “kelime grupları”yla ilgili bölümde kısaltma gruplarını “isim grupları” olarak isimlendirmiştir. “Yalın hâldeki isimlerle” ve “-i hâlindeki isimlerle” oluşan “yalın ayak, baş açık, gözü kapalı, sütü bozuk, bağı yanık, kalbi kara...”²⁷ gibi örneklerin verildiği “isim grupları” isnat grubuna karşılık gelmektedir.

Metin Karaörs, *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri* isimli eserinde “kısaltma grupları” içinde “isnat grubu” ismini verdiği kelime grubuyla ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur. Bir nevi sıfat-fiil grubunun kısaltmış şekli gibidir. Grubunun sonunda bir “olan” sıfat-fiili veya “olarak” zarf-fiili gizlenmiş gibidir. İsnat yapılan unsur önce gelir. İsnat yapılan unsur yalın veya iyelik eki almış olarak bulunur.”²⁸ Şu sözlerle de isnat grubunun bir kısaltma grubu olduğunu vurgulamıştır: “Başı açık olan”, “kalbi yanık olan”, “yüz göz perişan olarak”, “ensesi kalın olan” şeklindeki grupların kısaltmış şekilleri isnat gruplarına örnektir.”²⁹ Ayrıca eserin son bölümünde, “İsnat, ilgi, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve yapma gruplarını kısaltma grupları adı altında toplamak mümkündür. Çünkü bunların sonlarından bir fiil düşerek kısaltmış şekle gelmiş durumdadırlar. Ayrıca isnat grubu dışında olan bu kısaltma gruplarına “hâl grubu” demek de uygundur.”³⁰ şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

²³ Rasim Şimşek, *age.*, s. 375.

²⁴ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay., Ankara 1991, s. 35.

²⁵ Leyla Karahan, *age.*, s. 35.

²⁶ Leyla Karahan, *age.*, s. 36.

²⁷ Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı*, MEB Yay., İstanbul 1991, s. 29. Örneklerde kullanılan -i eki, hâl eki değil, iyelik ekidir.

²⁸ Metin Karaörs, *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1993, s. 26.

²⁹ Metin Karaörs, *age.*, s. 27.

³⁰ Metin Karaörs, *age.*, s. 278. Başka bir çalışmasında da “isnat grubu”nun kısaltma grupları

arayışlar

Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi* isimli eserinde birleşik sıfatların yapısını incelerken kurallı birleşik sıfatların farklı yapılardan oluştuğunu söylemiştir. “Kimi sıfat takımlarında isim sıfattan önce getirildikten sonra ismin sonuna iyelik eki (-ı, -i, -u, -ü) ulanarak yapılır.” diye açıkladığı “kurallı birleşik sıfatlar” isnat grubu örnekleridir: “Kısa boy’dan boyu kısa (adamlar), yıkık duvar’dan duvarı yıkık (bahçe), tatlı sohbet’ten sohbeti tatlı (komşular), geniş bahçe’den bahçesi geniş (ev). Eteği şal şal yârim vb. Alı al, moru mor (yüz) sözü de bu yapıda bir kalıplaşmış sıfattır.”³¹ “Gözü pek (delikanlı), başı bozuk (hareket), dini bütün (kadıncağız)...” gibi kurallı birleşik sıfat biçiminde olan kelime gruplarında bir anlamca kaynaşma olduğunu belirtmiştir.³²

Nurettin Koç, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde “deyim” maddesinde “ağzı bozuk, ağzı dili yok, eli açık, gönlü tok...” gibi örnekleri “ad öbeğinden oluşan deyimler”³³ arasında herhangi bir ayırma ve isimlendirmeye tâbi tutmadan vermiştir. “Ad öbeğinden oluşan deyimler” arasında isim tamlaması, sıfat tamlaması, kısaltma grupları kalıbıyla oluşturulan örnekler sıralanmıştır. “Bileşik önad”³⁴ içinde de “gelişigüzel” örneğine yer vermiştir.

Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi* isimli kitabında isnat grubunu “iyelikli ad öbeği” olarak isimlendirmiştir. “Genellikle gerçek anlamı dışına kayan kalıplaşmış söz”³⁵ olarak tanımladığı “deyim” başlığı altında “ad öbeğinden deyim”ler içinde “iyelikli ad öbeğinden deyim”lere şu örnekleri vermiştir: “ağzı bozuk, ağzı havada, ayağı uğurlu, baldırı çıplak, başı dumanlı, boynum kıldan ince, boyu devrilesi (devrilesice), burnu havada, camı pek, dini bütün olan, eli açık, eli ağır, eli bol, eli uzun, gönlü karada, gönlü tok, gözü kapalı, gözü keskin.”³⁶

Koç, deyimler içinde bir ad öbeği olarak isimlendirdiği “iyelikli ad öbeği”ne, “ad öbeği”³⁷ başlığıyla değişik kelime gruplarını ele aldığı bölümde yer vermemiştir. Ancak bir “ad öbeği” olarak kabul ettiği “sıfat tamlaması”nın içinde “ad-önad-ad” yapısıyla oluşan yapının değişik bir ad öbeği olduğuna işaret etmiştir: “Yukarıda açıklanan önad tamlamasının başına bir ad gelir, ad-

---

çinde verilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. [M. Karaörs, “Cümle Bilgisinde İsimlendirme, Sınıflandırma ve Tahlil Metotlarının Birliği”, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı* (22-23 Ekim 1993), TDK Yay., Ankara 1995, s. 29.]

³¹ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991, s. 154.

³² Haydar Ediskun, *age.*, s. 153.

³³ Nurettin Koç, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992, s. 78. [ADTS]

³⁴ Nurettin Koç, *age.*, s. 54.

³⁵ Nurettin Koç, *Yeni Dilbilgisi*, 2. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 410. [YDB]

³⁶ Nurettin Koç, *age.*, s. 411-412.

³⁷ Nurettin Koç, *age.*, s. 343-355.

önad-ad yapısında değişik bir ad öbeği ortaya çıkar."³⁸ Ad-önad-ad yapısıyla oluştuğunu söylediği kelime gruplarının "ad-önad" şeklindeki birinci unsurları isnat grubu örnekleridir.

Mustafa Özkan, "Türkçe'de Birleşik Kelimeler Sorunu" isimli yazısında "Birleşik isim hükmünde olan birleşik kelimeler, birden fazla kelimenin yeni bir kavramı karşılamak üzere anlamca kaynaşmasından meydana gelirler. Bu oluşumda kelimeler belli kalıplar içinde yan yana bulunurlar. Bu kalıplar belirtme gruplarını meydana getiren söz öbekleridir."³⁹ diyerek "sıfat tamlaması kalıbında" oluşan birleşik kelimelerle ilgili bölümde "sıfat tamlamasının ters çevrilip ismin sonuna iyelik ekinin getirilmesiyle oluşturulan birleşikler" in sıfat, zarf veya isim görevlerinde kullanıldıklarına işaret etmiş ve konuyla ilgili pek çok örnek sıralamıştır.⁴⁰ Özkan'ın "sıfat tamlamasının ters çevrilip ismin sonuna iyelik ekinin getirilmesiyle oluşturulan birleşikler" le kastettiği isnat grubu örnekleridir. Bu kısımda bu gruplar için herhangi bir isim kullanmamıştır.

Özkan, "hâl ekli isimlerle oluşturulmuş isim grubu kalıbında" meydana gelen birleşik kelimelerle ilgili bölümde ise "yönelme grubu kalıbında", "bulunma grubu kalıbında", "uzaklaşma grubu kalıbında" ve "isnat grubu kalıbında" oluşan birleşiklerden bahsetmiştir. Yönelme grubu, bulunma grubu ve uzaklaşma grubu için açık olarak "Bunlara kısaltma grubu kalıbı da denilebilir."⁴¹ ifadesini kullanmıştır. Isnat grubu için şu açıklamaları yapmıştır: "Isnât grubu, biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan meydana gelir. Bunlar yukarıda sıfat tamlaması kalıbında oluşturulan birleşiklerden bahsederken de temas edildiği gibi, ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler. Isnât grubunda, isnat edilen unsur, kendisine isnat olunandan sonra gelir. Kendisine isnat olunan unsur genellikle iyelik eki almış olur, bazen yalın hâlde de bulunabilir. Bu şekilde oluşturulan birleşikler umumiyetle sıfat olarak kullanılırlar ve ayrı yazılırlar."⁴²

Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi* isimli eserinde, sıfatlarla ilgili bölümde sıfatların yapılarından bahsederken "ad + 3. tekil iyelik +sıfat" kalıbını bir çeşit "kurallı bileşik sıfat" olarak vermiştir.⁴³ "Ad + 3. tekil iyelik +sıfat" kalıbıyla meydana getirilen "hesabı büyük, gözü açık, karnı tok, kulağı kesik" gibi "kurallı bileşik sıfat" lar isnat grubu örnekleridir.

³⁸ Nurettin Koç, *ageb*, s. 350.

³⁹ Mustafa Özkan, "Türkçe'de Birleşik Kelimeler Sorunu", *Tarih İçinde Türk Dili*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1997, s. 229.

⁴⁰ Mustafa Özkan, *age.*, s. 237.

⁴¹ Mustafa Özkan, *age.*, s. 238.

⁴² Mustafa Özkan, *age.*, s. 239-240.

⁴³ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara 1997, s. 144. [TDB]

arayışlar

Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde, “bileşik sıfat” içinde “çenesi düşük (adam), gelişigüzel (konuşma)” gibi isnat grubu örneklerine de yer vermiştir.⁴⁴

Halil İbrahim Usta, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma” isimli makalesinde çeşitli kaynaklarda kelime gruplarının ele alınışıyla ilgili bilgiler verdikten sonra Türkiye Türkçesindeki kelime gruplarını dört farklı tip altında toplayarak “isnat grubu”nun da yer aldığı “kısaltma grupları”nı dördüncü tip kelime grupları içinde vermiştir: “IV. Tip: Birinci öge + ek + ikinci öge. Bu bölümde “kısaltma grupları” adı altında verilen kelime grupları yer almaktadır. Bu gruplarda da yardımcı ve esas öge diye bir ayırım yoktur. Ögeler anlam yükünü eşit olarak paylaşırlar. Fakat her iki öge arasındaki bağlantıyı ad durumu ekleri ve iyelik ekleri kurar. Ekler birinci öge üzerinde bulunur. Bu dördüncü tipte yer alan grupların diğerlerinden farkı, adlandırmanın grubu oluşturan öğelere bakılarak değil, grupta öğeleri birbirine bağlayan ekler göre yapılmış olmasıdır. Dördüncü tipteki kelime grupları kısaltma gruplarıdır: isnat grubu, yükleme grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu.”⁴⁵

Hamza Zülfikar, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri* isimli eserde “cümlelerin kuruluşunda yer alan kelime grupları” başlığı altında ele aldığı “tamlamalar” kısmında “isnat grubu” adını verdiği kelime grubu hakkında, “İsnat grubu diye adlandırılan yapılarda ise, nitelenen önce, niteleyen sonra gelmektedir. Bazen ilk kelime iyelik eki de alabilir.”⁴⁶ açıklamasında bulunmuştur. İsnat grubuyla ilgili şu örnekleri vermiştir: “gözü açık (açık göz, göz açık), sırtı pek, karnı tok, canı tez, eli uzun, arkası kuvvetli, kulağı delik vb.”

A. S. E. Baydar–T. Baydar, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları” isimli makalelerinde “isnat grubu” olarak isimlendirdikleri kelime grubunu “kısaltma grupları” içinde vermişlerdir. İsnat grubuyla ilgili herhangi bir açıklama yapmamışlardır.⁴⁷

İsmet Cemiloğlu, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme* isimli çalışmasında, sıfat tamlaması ile ilgili bölümde sıfat tamlamasının yapısına ait örnekleri verirken “tamlayanı isnat (yükleme)

⁴⁴ Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yay., Ankara 1999, s. 78. [DDTS]

⁴⁵ Halil İbrahim Usta, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma”, *Türk Dili*, S. 579, Mart 2000, s. 216.

⁴⁶ Hamza Zülfikar, “Türkçede Cümle”, *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Yargı Yayınevi, Ankara 2001, s. 172.

⁴⁷ Arzu Sema Ertana Baydar - Turgut Baydar, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Erzurum 2001, s. 44. Makalede, isnat grubuyla ilgili verilen örnekler sıfat-fiil grubu örnekleridir.

grubu olan sıfat tamlamaları"⁴⁸ ifadesinde isnat grubunu, "*isnat (yükleme) gurubu*" olarak adlandırmıştır. Doğrudan kelime grupları içinde ayrı bir grup olarak ele aldığı isnat grubuyla ilgili bölümde ise "*isnat grubu*" tabirini kullanmıştır. Isnat grubunun bir kısaltma grubu olduğuna işaret etmiştir.⁴⁹

Osman Göker, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri (III)* isimli eserinde, "*isnat grubu*" ismini kullandığı kelime grubunu "*aitlik grubu, iyelik grubu ve isim tamlaması*"yla birlikte "*işletme ekleriyle kurulan tamlamalar*" başlığı altında ele almıştır. "*Isnât grubu -li ve -sız, -siz ... ekleriyle kurulan sıfat tamlamalarının ters çevrilmiş iyelikli şeklidir.*"⁵⁰ sözleriyle isnat grubunu sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli olarak kabul etmiş ve şu örnekleri vermiştir: "*yüzü yumuşak (öğretmen), yumuşak yüzlü (öğretmen); eli açık (adam), açık elli (adam); hayali geniş (öğrenci), geniş hayallî (öğrenci); benzi uçuk (çocuk), uçuk benizli (çocuk)...*"

Göker, isnat grubunu sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli olarak kabul etmekle birlikte, "*Deyim özelliği kazanmış isnat gruplarında bir anlam kalıplaşması olduğundan, -lı, -li ... ekleriyle düzenlenen tamlamalara çevrilemezler.*" açıklamasını yaparak her zaman isnat grubunun sıfat tamlaması şekline dönüştürülemeyeceğini ifade etmiş ve şu hükmü vermiştir: "*eli açık*", "*açık elli*" demek değildir.⁵¹

M. Vefa Nalbant, "Kutadgu Bilig'de Kısaltma Grupları" isimli makalesinde "*kısaltma grupları*" altında "*nominatif grupları*" içinde "*isnat grubu*" olarak isimlendirdiği kelime grubuna da yer vermiştir. "*Isnât grubu*"nun "*iyelikli grup*" olduğunu belirtmiştir. Nalbant, kısaltma grupları içinde daha çok "*iyelikli isnat grubu*"na yer verildiğine işaret ederek "*eli açık, el açık*" gibi grupların ayrılmasında "*yalın grup*" üst başlığıyla "*iyelikli gruplar*" ve "*iyeliksiz gruplar*" diye ikili bir sınıflandırmanın uygun olabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Kısaltma gruplarının sınıflandırılmasında, yaygın olarak iyelikli isnat grubu, diğer kısaltma gruplarıyla paralel olarak ele alınmakta, başlı başına bir grup olarak değerlendirilmektedir. Bu grup aslında nominatif gruba dahildir. Örneğin eli açık, başı kabak biçimlerinin, aralarında sadece iyelik olmaması gibi bir farkla el açık, baş kabak biçimlerine de rastlamak mümkündür. Bu grupların*

⁴⁸ İsmet Cemiloğlu, *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, TDK Yay., Ankara 2001, s. 19.

⁴⁹ İsmet Cemiloğlu, *age.*, s. 47-48.

⁵⁰ Osman Göker, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri III*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 28.

⁵¹ Osman Göker, *age.*, s. 28.

arayışlar

ayrılmasında yalın grup üst başlığıyla iyelikli gruplar ve iyeliksiz gruplar diye ikili bir sınıflandırılma yapılması kanaatimizce uygun olacaktır.”⁵²

Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili* isimli eserinde isnat grubunu doğrudan doğruya “sözcük grupları” içinde ayrı bir grup olarak ele almış ve “dayanma grubu” şeklinde isimlendirmiştir. Bu kelime grubuyla ilgili şu bilgileri vermiştir: “Dayanma (isnat) grubu, üçüncü kişi iyelik eki alan bir ad ögesi ile başka bir sözcüğün birleşmesinden meydana gelir. Başka bir söyleyişle sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği sözcük öbeğidir. ucu sivri, eli çabuk, gözü elâ, gözü pek, bağı yanık.”⁵³ İsimlendirmede isnat kelimesinin Türkçesini tercih etmekle birlikte, parantez içinde isnat kelimesine de yer vermiştir. Isnat grubunu “kısaltma grupları”ndan ayrı değerlendirmiştir.

Yazarların isnat grubuyla ilgili olarak söylediklerini verdikten sonra isnat grubunun isimlendirilişi, yapısı ve konunun verililişini özetleyebiliriz.

İsnat gurubu için kullanılan terimler

Kaynakların bir kısmında ayrı bir isimlendirme yok. Bazı kaynaklarda bir çeşit birleşik sıfat olarak verilmiştir. Diğer kısaltma gruplarında olduğu gibi isnat grubu da kaynaklarda değişik adlarla zikredilmiştir. Hatiboğlu, Koç, Göker ve Eker sadece iyelikli şekillere yer vermişlerdir. Kükey ise iyelikli şekillerden bahsetmemiştir.

1. Isnat grubu: Ergin, Karahan, Karaörs, Usta, Zülfikar, Özkan, Baydar, Cemiloğlu, Göker, Nalbant.
2. Dayanma (isnat) grubu: Eker.
3. Yükleme öbeği: Kükey.
4. Isnat (yükleme) grubu: Cemiloğlu.
5. İyelikli ad öbeği: Koç (YDB), Şimşek⁵⁴.
6. İyelik ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlaması: Hatiboğlu (TSD).
7. Yalın hâldeki isimlerle (yapılan isim grupları), -i hâlindeki isimlerle (yapılan isim grupları): Bilgegil, Beserek.

⁵² M. Vefa Nalbant, “Kutadgu Bilig’de Kısaltma Grupları”, *Türkbilig - Türkoloji Araştırmaları*, S. 2002/3, s. 54-55.

⁵³ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yay., Ankara 2002, s. 366.

⁵⁴ Şimşek, ekli olanlar için “iyelikli ad öbeği” tabirini kullanırken eksiz olanları “başka ad öbekleri” içinde karışık olarak vermiştir. İyelikli ad öbeği için “isnat grubu” da denilmektedir şeklinde bir açıklama yapmıştır. (s. 372-373, 375)

İsnat grubunun yapısı ile ilgili düşünceler

1. Kısaltma grubu olarak kabul edenler: Ergin, Karahan, Karaörs, Usta, Baydar, Cemiloğlu.

2. Sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli veya sıfat tamlamasının tersi görünüşünde olduğunu kabul edenler: Banguoğlu, Hatiboğlu (TSD), Hatiboğlu (DTS), Özkan, Göker, Eker, Ediskun, Gencan, Şimşek, Kükey, Zülfikar. Aynı zamanda Banguoğlu, Şimşek ve Özkan *isim öbeği (ad öbeği, isim grubu)* olarak nitelendirmişlerdir.

İsnat grubunun verilişi

1. Kelime grupları (sözcük öbekleri, belirtme grupları/öbekleri) içinde doğrudan doğruya ayrı bir başlık altında verenler: Ergin, Kükey, Eker, Cemiloğlu.

2. Kelime grupları (sözcük öbekleri, belirtme grupları/öbekleri) üst başlığıyla başka bir grubun altında verenler:

a. Kısaltma grupları içinde verenler: Karahan, Karaörs, Usta, Nalbant, Baydar, Usta.

b. İsim grupları: Bilgegil, Beserek, Özkan.

c. Tamlamalar: Zülfikar.

ç. Sıfat tamlaması içinde verenler: Hatiboğlu (TSD), Hatiboğlu (DTS), Banguoğlu, Koç (YDB), Şimşek.

d. İşletme ekleriyle kurulan tamlamalar: Göker

e. Çekim öbekleri- isim (ad) öbeği: Banguoğlu, Şimşek

f. Gruplaşmalar-sıfat grupları: Demiray.

3. Deyim (ad öbeğinden deyim, iyelikli ad öbeğinden deyim): Koç (YDB), Koç (ADTS), Hatiboğlu (KGK).

4. Sıfatlar içinde bir çeşit birleşik sıfat olarak verenler: Koç (ADTS), Hatiboğlu (DTS), Hengirmen (TDB), Hengirmen (DDTS), Ediskun, Gencan.

Yukarıda konunun değişik yayınlarda nasıl ele alındığını vermeye çalıştık. Bu yayınlarda isnat grubu ne yazık ki çok farklı şekillerde ve farklı başlıklar altında verilmiştir. Özellikle kullanılan terim ve bu kelime grubunun yapısı konusunda bir birlik olmadığı anlaşılmaktadır.

İki isim unsurundan meydana gelen ve birinci isim unsuru ekli veya eksiz olan, ikinci isim unsuru da çoğunlukla bir sıfattan meydana gelen kelime grubunu yapısına ve görevine göre isimlendirmek ve değerlendirmek gerekir.

arayışlar

“*Eli açık, ağzı kapalı, gözü kara, sütü bozuk*” gibi kelime grupları bir sıfat tamlamasında birleşik sıfat olarak kullanılsa da diğer kurallı birleşik sıfatlardan yapı bakımından farklıdır. Bazı eklerle meydana getirilen diğer kurallı birleşik sıfatlar bir sıfat tamlamasından oluşur: *kara gözlü (adam), kara göz*. Ama isnat gurubu kendi içinde bir sıfat tamlaması değildir: *gözü kara (adam), gözü kara*. Grup birlikte bir ismin sıfatı olarak kullanılmaktadır. “*Kara gözlü*” ve “*gözü kara*” gibi iki birleşik yapı arasında şekil farkı olduğu gibi, anlam farkı da vardır.

“*Eli açık, ağzı kapalı, gözü kara, sütü bozuk*” gibi kelime grupları ilk bakışta sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli gibi görünmektedir. Bu tür kelime gruplarında ikinci unsurun genellikle bir vasıf ismi olması böyle bir düşüncenin oluşmasına yol açmaktadır. Birinci unsurun isim, ikinci unsurun daha çok sıfat görevinde kullanılan bir isim olması sıfat tamlamasındaki *sıfat + isim* yapısının ters çevrilmesiyle elde edilmiş bir kelime grubu olduğu izlenimini vermektedir. “*Açık el(li)*” yapısının ters çevrilme durumunda “*eli açık*” şeklini aldığı söyleyerek bu iki yapının aynı anlamda kullanıldığını düşünmek mümkün değildir. İki yapı arasında kelimelerin benzerliği dışında, anlam yönünden tam bir benzerlik yoktur. Bu iki yapı Türkçede aynı kelimelerle farklı yapıda kelime gruplarının oluşturulabileceğini göstermektedir. “*Eli açık*” kelime grubundaki unsurların yerini değiştirdiğimiz zaman “*açık el*” şeklinde bir kelime grubu ortaya çıkmaktadır. “*Eli açık*” kelime grubu bir sıfat tamlaması içinde sıfat olarak kullanılabilir: *eli açık adam*. “*Açık el*” kelime grubu kendisi bir sıfat tamlamasıdır. Bu şekliyle başka bir sıfat tamlamasının sıfat unsuru olarak kullanılamaz. Bu tamlamayı bir başka sıfat tamlamasının sıfat unsuru olarak kullanmamız gerekirse –li eki getirerek birleşik bir sıfat olarak kullanabiliriz. *açık elli adam*. *Eli açık adam* demek, *açık elli adam* demek değildir; böyle bir kullanışa da rastlanmaz. *Kara gözlü (adam)* ile *gözü kara (adam)* aynı şey değildir. Bu tür yapıların her zaman ters çevrilmesi de söz konusu değildir. *Sütü bozuk (adam)* kelime grubu, *bozuk süt* şeklinde söylenirse sütün bozuk olduğu anlaşılır. –li sıfat yapma ekiyle *bozuk sütlü (adam)* şeklinde kullanılırsa, *sütü bozuk (adam)* şeklindeki kullanış karşılamadığı gibi, böyle bir kullanış da yoktur.

“*Kara göz(lü), açık el(li), bozuk süt(lü)*” kelime grupları ile “*gözü kara, eli açık, sütü bozuk*” kelime grupları arasında anlam az veya çok değişmektedir. Derece derece bir anlam farkı olduğu gibi meydana getirilen yapılar aynı değildir. Isnat grubunun aldığı iyelik eki anlam kaynaşmasını kuvvetlendirdiği için her isnat grubu örneğinin ters çevrilmesi de mümkün görünmemektedir.

Bazı kaynaklarda bu duruma işaret edildiğini görüyoruz: “*Bu iki çeşit bileşik sıfatların anlamları arasında ayırtı yoktur. Yalnız kullanış ayrımı vardır:*

*Yüz sayfalı kitap, denir de sayfası yüz kitap denmez. Buna karşılık, başı boş kimseler denir de boş başlı kimseler denmez; dense de o anlama gelmez.*⁵⁵ *“Deyim özelliği kazanmış isnat gruplarında bir anlam kalıplaşması olduğundan, -lı, -li... ekleriyle düzenlenen tamlamalara çevrilemezler. Eli açık, “açık elli” demek değildir.”*⁵⁶ *“Sıfattakımı kalıbında birleşik isim tabanları sıfat olarak da kullanılırlar. Ancak bu takdirde bu birleşik sıfatlar anlam, vurgu ve şekilce değişmiş ve çeşitlenmiş olarak görülürler. Birleşik sıfatlar 1. açık göz, 2. açık gözlü, 3. gözüaçık örneklerine göre üç türdür.”*⁵⁷

Grubun ikinci unsurunun genellikle sıfat görevinde kullanılan bir kelimedenden oluşması sebebiyle isnat grubu sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli olarak düşünülmemelidir. Çünkü isnat grubunun ikinci unsuru her zaman için sıfat görevinde kullanılan bir isim değildir ve ikinci unsur bazen hâl eki de alabilir.⁵⁸ Bu sebeple ters çevrilmesi durumunda da bir sıfat tamlaması olarak kullanılmaz veya sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli görüntüsünü vermez. *“Eli kulağında, dumanı üstünde, eli belinde, akli havada, işi yolunda, eli işte, gözü oynışta, gözü yukarıda, günahı boynuna, burnu havada, ağzı havada, gönlü karada”* örneklerinde ikinci unsur bir sıfat olmadığı için bu yapılar da sıfat tamlamasının ters çevrilmiş bir şekli hiç görünmemektedir. Yalnız *“eli açık, ağzı kapalı, gözü kara”* gibi ikinci unsuru sıfat görevinde kullanılan isimlerden oluşmuş bazı örneklere bakarak bir hüküm vermek, *“eli kulağında, dumanı üstünde, eli belinde, akli havada, işi yolunda, gözü yukarıda, günahı boynuna”* gibi aynı yapıdaki grupları dışlamak olur.

“Eli açık, başı açık, gözü açık, gözü kara, ayak yalın, baş açık” gibi kelime gruplarında *“nitelik, nesneye yüklendiği ya da dayandırıldığı için”*⁵⁹ bir isnat söz konusudur. Isnat, bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırmadır. Bu tür kelime gruplarını *isnat grubu* olarak isimlendirebiliriz. Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan meydana gelen kelime grubuna *isnat grubu* denir.

“Eli kulağında, dumanı üstünde, eli belinde, akli havada, işi yolunda, eli işte, gözü oynışta, gözü yukarıda, günahı boynuna, burnu havada, ağzı havada, ucu demirden” örneklerinde olduğu gibi isnat grubunun ikinci unsurunun bazen ek alması, isnat grubunun kısaltma yapısında olduğunu göstermektedir. Isnat grubunda ikinci unsurdan sonra gelen bir fiil unsurunun düştüğü görülmektedir.

⁵⁵ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Kanaat Yay., İstanbul 1981, s. 126.

⁵⁶ Osman Göker, *Uygulamalı Türkçe Bilgileri III*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 28.

⁵⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 1990, s. 303.

⁵⁸ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985, s. 393; Tahsin Banguoğlu, *age.*, s. 508.

⁵⁹ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon 1987, s. 375.

arayışlar

İsnat grubu sıfat-fiil veya zarf-fiil grubunun kısaltılmış bir şeklidir: *başı açık (olan), burnu havada (olan); baş açık (olarak), canı sıkın (olarak)*. Sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltma yoluyla oluşan isnat grubunu bir *kısaltma grubu*⁶⁰ kabul edebiliriz. “İsnat grubu umumiyetle bir *partisip grubunun kısaltması gibidir. Onun için bunları kısaltma grupları saymak da mümkündür. Gerçekten bütün isnat gruplarının arkasında, zikredilmemiş, düşmüş bir “olan” veya “olarak” (zarf olanlarda) kelimesi var gibidir. Onun içindir ki isnat unsuru hâl ekleri de taşıyabilir, çekimli de olabilir: gözü yukarıda, ucu demirden, geçimi yolunda misallerinde olduğu gibi.*”⁶¹

İsnat grubunu, grubun oluşmasında bir kısaltma olması sebebiyle *yönelme, bulunma, uzaklaşma, yükleme (belirtme)* ve *vasıta gruplarıyla* birlikte kısaltma grupları içinde göstermemiz uygun olur.

İsnat olunan unsur iyelik ekiyle kullanıldığı gibi, iyelik eki almadan da kullanılır. İsnat edilen unsur sonda bulunur: *isnat grubu = isnat olunan (kendisine isnat yapılan) isim unsuru (-iyelik eki) + isnat edilen isim unsuru.*

İsnat grubunun birinci unsuru ekli olabilir: *alın açık, ayarı bozuk, saçı uzun, aklı kısa, başı boş, çenesi düşük, sohbeti tatlı, gözü tok, aslı belirsiz, üstü kapalı, ağzı açık, alını ak, gönlü zengin, hatırı sayılır, eli kulağında, dumunu üstünde, eli belinde, aklı havada, işi yolunda, eli işte, gözü oynasta, gözü yukarıda, günahı boynuna* vb. İsnat grubunda birinci unsurun almış olduğu ek iyelik ekidir.

İsnat grubunun birinci unsuru eksiz olabilir: *baş açık, baş aşağı, ayak yalın, gün aydın, gözler yaşlı, yürek taş, baba bir, para peşin, göz kapalı* vb.

“*Eli açık, başı açık, gözü açık, gözü kara, ayak yalın, baş açık*” gibi kelime gruplarında bir isnat söz konusu olduğu için bu tür yapıları “*isnat grubu*” olarak isimlendirmek ve isnat grubunu da birinci unsurun ek alıp almamasını göz önünde bulundurarak kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür. Buna göre, kısaltma grupları içinde *isnat grubu* üst başlığıyla a. *İyelikli isnat grubu*, b. *İyeliksiz isnat grubu* şeklinde sınıflandırmak ve isimlendirmek uygun olur.⁶²

İsnat grubunu oluşturan unsurların vurguca belirgin bir ayrılığı olmasa da grubun ikinci unsuru birincisinden daha vurgulu söylenir. Bu sebeple isnat

⁶⁰ Çeşitli kelime grupları ve cümlelerden ypranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan kelime gruplarına *kısaltma grupları* denir.

⁶¹ Muharrem Ergin, age., s. 393.

⁶² M. Vefa Nalbant, isnat grubunda birinci unsur yalın hâlde bulunduğu için bu grupları *yalın grup* üst başlığıyla *iyelikli gruplar* ve *iyeliksiz gruplar* şeklinde de sınıflandırmanın mümkün olacağını söylemiştir. (s. 54-55)

grubunda vurgu ikinci unsurdadır. İsnadın vurgusu kuvvetlenerek grubun vurgusu olur: *karnı geniş (cezve)*.⁶³

İsnat grubu kendine özgü yapısı olan bir kelime grubudur. Bu kelime grubunda unsurlar, anlam yükünü eşit olarak paylaştıkları için belirten ve belirtilen yani asıl unsur ve yardımcı unsur olarak ayrılmaz. Grubun birinci unsurunun aldığı eke göre adlandırma yapılır.⁶⁴

Cümle ve kelime grupları içinde sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Daha çok sıfat olarak kullanılırlar. İyeliksiz olanlar genellikle zarf olarak kullanılırlar. İsnat gurubu örneklerinde kalıplaşanlar olduğu gibi, geçici olarak kullanılanlar da vardır. Deyimlerde bu tür yapılardan çok yararlanılır. İsnat grubu birleşik kelime oluşturmaya elverişlidir. İsnat grubu kalıbında çok çeşitli anlamlarda birleşik kelime yapılabilir. Bu şekilde oluşturulan birleşikler umumiyetle ayrı yazılırlar. İsnat grubunda unsurlar kelime grubundan da oluşabilir.

a. İsnat grubu yapısındaki kelime grupları sıfat olarak kullanılırlar:

alını açık, ayağı uğurlu, ayarı bozuk, bağı yanık, başıboş, başı kabak, burnu büyük, canı tez, dini bütün, dumanı üstünde, eteği düşük, eteği belinde, ensesi kalın, eli açık, eli yatkın, eli uzun, eli kuşağında, eli hafif, eli ağır, fiili bozuk, gönlü zengin, gönlü kara, gözü pek, hatırı sayılır, ipi kırık, ipi çürük, kanı sıcak, sütü bozuk, şekeri az vb.

Eteği son moda bir kadın geçti. İki düğmesi kopuk paltosunu giymişti. Bütün duvarları yağlı boyalı bir evde yaşıyordu. Bahçesinin dört yanı tellerle çevrili bir evde oturuyordu.

Uykusu ağır insanlar, gece top patlasa duymazlar. İçinizde yazısı güzel biri var mı? Örtüsü lekeli masaya oturma.” (Koç 1996: 350)

Yıllarca taşlıklarda, mutfak köşelerinde duran küplerin arkasında, eli bıçaklı katiller saklıdır sandım. (GYD-3, 52)

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,/ Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var. (M. Akif)

Karşı komşunun camları yönü belirsiz bir ışmayı yansıtıyordu. (GYD-3, 61)

... arkasında götürdüğü ağız bağlı kabak çekirdeği çuvalını çekmeğe çalıştı. (GYD-2, 28)

Köyünüzün eli kınalı kızlarına katışamam, senin içine dert olur . (BÖ-II, H.B.128)

Biraz sonra, biri ince, öteki kalın iki horultu odayı kapladı. (O, 153)

⁶³ Muharrem Ergin, age., s. 393; Rasim Şimşek, age., s. 374.

⁶⁴ Rasim Şimşek, age., s. 374; Halil İbrahim Usta, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma”, *Türk Dili*, S. 579, Mart 2000, s. 216.

arayışlar

Bir utanması olsun ,yüreği temiz adam olsun. (O, 114)

... karnı iri, gerdanı yumuşak,sarkıkça,burnu uzun ve iri, kırk yaşlarında bir adam.(O, 84)

Onun karşısında başı açık bir erkek de oynuyor. (O, 64)

Bizi kapının yanından perdeleri ve pancurları kapalı loş bir odaya aldılar. (ÇK, 19)

Üzeri sazdan köşkler, çekik gözlü Japon kızlarıyla süslenmiş şemsiyemi yere, tozların içine düşürdüğüm zaman almıyor, teyzelerimden:... (ÇK, 41)

Ninnisi eksik bir süt nine gibi seni sarsmadan, yormadan uslu uslu sallar. (ÇK, 79)

Zaten, pek öyle akli başında, çalışkan bir talebe değildim. (ÇK, 87)

Köşke girdim fakat aşağı sofalarda, merdivenlerde, kapısı açık odalarda ve salonda kimseye tesadüf etmedim. (DHK, 39)

Kırmızı muşamba üstünde ucu köşeli bir güneş parçası. (DHK, 100)

Kolu sarılı bir çocuk daha geçiyor. (DHK, 102)

Kolları altın bilezikler (le dolu), parmakları altın yüzüklerle dolu; etine dolgun, genç bir kadın. (O, 104)

Duvardaki yeşili bol hâli, seccade de olduğu gibi duruyordu.(KA, 26)

Kasabanın gözü pek çocukları buraya hem yıkanmak hem de yılan tutmak için gelirlerdi. (KA, 44)

Arkası ikili üçlü fisultular ve mırıltular hâlini alan konuşmalar şimdi yine o cesur perdesi yüksek konuşmalar dönmüştür. (KA, 50)

Derken adı belli veya işitilmemiş eşkıyalar kasabanın ileri gelenlerine haber salmaya başladılar. (KA, 78)

b. İsnat grubu yapısındaki kelime gruplarının bir kısmı zarf olarak da kullanılır: başıboş (dolaşmak), eli bağlı (durmak), günü birlik (gitmek), gelişigüzel (konuşmak), gözü yaşlı (dolaşmak), eli darda (olmak), üstü kapalı (konuşmak) vb.

Ertesi gün dostlardan, ahbaplardan gelip yoklayanlar oldu. (MA, 65)

Kaynanam bize gelirse bile, günü birlik geliyordu. (O, 39)

O, biraz korkmuş ,rengi uçuk, Hocanın yanına girdi. (O, 72)

Kızlar testileri omzunda su almaya gelirler.(O, 96)

Baş açık,ceketsiz sokağa çıksın. (O, 114)

Boynu, omzu yukarı kalkık, yürümeyi unutmuş gibi gayri tabii adımlar atarak ve arada bir hafifçe sıçrayıp elini boynuna götürerek yürüyor. (DHK, 100)

Kasabadan tanesi on kuruşa beş on tane sulfata aldım (BÖ-II, 114)

c. İsnat grubu yapısındaki kelime gruplarından bazıları da isim olarak kullanılmaktadır: *Adıyaman*, *bağrı kara* (kuş ismi), *baldırı çıplak*, *baldırıkara* (bitki ismi), *başbozuk*, *başbozukluk*, *beşibirlik*, *beşibiryerde*, *karnıkara* (bir çeşit bitki) *karnıyarık* (yemek ismi), *sarığiburma* (bir çeşit tatlı) vb.

Şu çenesi düşüklere bak.

*Aynı anda nice analar kan ağlıyor, nice **kanı ayaklılar** dul, nice saç bitmedikler yetim kalıyordu.* (H. R. Gürpınar)

*Tanıdıkları hep sefiller, ummîler, ipten kazıktan kurtulmuş **baldırı çıplakları**.* (Ö. Seyfettin)

Örneklerin Alındığı Kaynaklar

- Buğra, Tarık, *Küçük Ağa*, Ötüken Yay., İstanbul 2000. [KA]
Esendal, Memduh Şevket, *Otlakçı*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1997, s. 1-130. [O]
Esendal, Memduh Şevket, *Mendil Altında*, Bilgi Yay., İstanbul, 1998. [MA]
Güntekin, Reşat Nuri, *Çalığışu*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992. [ÇK]
Sabahattin Ali, *Bütün Öyküleri II*, Yapı KrediYay., İstanbul 2000. [BÖ-II]
Safa, Peyami, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, Ötüken Yay., İstanbul 1997. [DHK]
Türk Dil Kurumu, *Güzel Yazılar Dizisi II-III*, Hikâyeler 1-2, Ankara 1996. [GYD-2, GYD-3]